

CHRISTER ZETTERBERG:

Industrins utveckling — en ödesfråga för Sverige

Rubriken borde kanske sett ur mitt och mina industrikollegers perspektiv varit "Sveriges utveckling — en ödesfråga för industrin", sade Christer Zetterberg när han höll detta anförande inför Fria Moderata Studentförbundets seniorskollegium.

Den svenska exportindustrin brottas bl a med en hög räntenivå, kraftiga löneökningar samt behov att "överanställa" 20–40 % på grund av hög frånvaro.

Christer Zetterberg är verkställande direktör och koncernchef i AB Volvo.

Behovet av att nå fram till konstruktiva lösningar är nu större än någonsin eftersom svensk ekonomi tappat farten och sedan några år kämpar i rejäl uppförsbacke.

Den tillväxt svensk ekonomi har idag räcker inte för att generera ny välfärd. Den välfärd vi redan byggt upp knakar i fogarna.

Den svenska industriarbetarens reallön var högst i mitten av 70-talet, då också svensk industri passerade kulmen av 1900-talets industri-era. Att vi visat positiva BNP siffror beror bl a på att en ökning av anställda i offentliga sektorn automatiskt registreras som ökad BNP.

Sverige står 1990 inför ett viktigt vägskäl. Antingen ser vi till att vår tillväxt ökar och ger förutsättningar för verkligt ökad livskvalitet eller också accepterar vi att i stagnationens spår följer sociala spänningar.

Offentliga sektorn

Vår industrisektor är idag för liten för att klara av att ge folkhushållet jämvikt i utrikes- och betalningsbalans.

Det är inte min uppgift här idag att lägga synpunkter på hur den offentliga sektorn bäst kan drivas. Jag har stor sympati för den omtanke som ligger bakom flertalet av de enskilda reformerna. Jag kan dock konstatera, att den offentliga kakan är för stor.

Sedan 1960 har offentliga sektorns andel av BNP nästan fördubblats. Sveriges inriktning mot fortsatt prioritering av den offentliga sektorn framgår inte minst av att över 75% av den högre utbildningen i Sverige inriktats på att försörja den offentliga sektorn med välutbildad arbets-

kraft, medan näringslivet får hålla tillgodo med 20–25%.

Skattetrycket är som bekant relaterat till den offentliga sektorns storlek. Det svenska skattetrycket var 1960 ungefär i paritet med OECD-genomsnittet. Efterhand som skattetrycket i Sverige ökat i förhållande till omvärlden har tillväxten sjunkit.

Enligt Erik Dahmén var den svenska tillväxten fram till 1970 världens näst högsta efter Japan. Från 1970 tills idag ligger vi näst sist i OECD, dvs under den tid då den offentliga sektorn expanderat så kraftigt.

Betydande delar av svensk ekonomi har utvecklats i konkurrenskyddade sektorer med svag eller negativ produktivitetens utveckling som följd.

Låg produktivitetstillväxt var ett mindre problem när den offentliga sektorn utgjorde 30% av BNP. Då orkade industrin bära bördan. Idag, när nästan 60% av BNP undandras från omvärldens produktivetskrav, är svensk ekonomis internationella konkurrensförmåga dödligt hotad och Sveriges ekonomiska utveckling har gått i stå.

Den generation politiker vi nu har, har haft förmånen att få utvecklas med ständigt ökande resurser. Deras erfarenheter stämmer dåligt med dagens svenska situation. Därför är det bra att den politiska debatten nu alltmer präglas av hur samhället skall göras effektivare. Men det är nödvändigt att snabbt gå från ord till handling. "Vinstraset i AB Sverige" kräver definitivt en mycket snabb omprövning och effektivisering av vår samhällsekonomi.

Låt oss hoppas att det nya skattesystemet, som ju inte innebär en förändring i

skattetryck, ändå stimulerar till ökad tillväxt tills vårt skattetryck åter är i nivå med omvärlden.

Merkostnadskrisen

Jag har bett ett stort antal chefer på Volvo att ge sin syn på vad de anser om Sverige och dess industriella framtid.

Samtliga var kraftigt oroade för kostnadsexplosionen och dess effekter för svensk konkurrenskraft. Sverige tappar marknadsandelar. Vi kan inte längre kompensera vår svenska inflation med ökad effektivitet.

Flera faktorer bidrar till detta:

Löneutvecklingen de senaste åren står inte alls i överensstämmelse med svensk produktivitetens utveckling och heller inte med omvärlden. Marginalskatter och inflationsförväntningar, och lägg därtill en överfull sysselsättning, genererar merkostnadskrisen. Osäkerheten kring svensk ekonomi driver också inflation och räntor.

Räntenivån i Sverige har under lång tid varit 4–5% enheter högre än i flertalet konkurrentländer i Västeuropa och USA. Ännu större skillnad noteras jämfört med Japan.

Kapitalmarknaden motiverar skillnader i räntenivå gentemot omvärlden med osäkerhet kring den svenska kronan och svensk ekonomi i allmänhet. Jag vill med ett kort exempel visa vad denna osäkerhet, vid stabila växelkurser, konkret innebär för industrin.

Den genomsnittliga investeringen för en arbetsplats inom svensk verkstadsindustri uppgår till över 1 miljon SEK. Varje ny svensk arbetsplats blir alltså vid 5% ränteskillnad ca 50 000 SEK dyrare per

är jämfört med Västtyskland och USA.

För ett företag som Volvo, som i år investerar över 13 mdr i nya produkter och anläggningar, varav över 80% – 10 miljarder SEK – finansieras och investeras i Sverige, innebär denna räntenackdel en årlig merkostnad på över 500 mkr. Det blir över investeringarnas livslängd sett en konkurrensackdel på kanske 5 mdr. Detta räknat endast på ett års investeringar. Räknat på ett antal års investeringar blir kalkylen orimlig. Det är kanske inte så konstigt, att vi allt oftare ställer oss frågan om vi verkligen handlar rätt som fortsätter att satsa på Sverige.

Detta är också en av orsakerna till att utlandsinvesteringarna i Sverige är så begränsade. De utgör för närvarande en sjundedel av vad svenska företag investerar utomlands. De svenska utlandsinvesteringarna har också ökat kraftigt under de senaste åren. Redan 1988 var de svenska investeringarna utomlands för första gången större än i Sverige. Detta behöver inte vara fel i en tid av internationalisering. Men det krävs naturligtvis ett samtidigt inflöde för att inte Sverige skall eroderas på framtida möjligheter till tillväxt och sysselsättning.

Vi kan inte devalvera när inflationen blir oss alltför svår och vi kan heller inte under lång tid ha ett betydligt högre ränteläge än omvärlden: Inflation och ränteläge måste snabbt pressas ned för att svensk industri skall ha råd att stanna kvar och bidra till välfärdsutvecklingen i Sverige.

Arbetsmarknaden

Arbetsgivare av alla slag, inte minst det privata näringslivet, måste anta utmaningen att skapa intressanta och attraktiva arbeten. Det finns fortfarande mycket att

göra för att förbättra arbetsorganisation, skapa mer utvecklande arbeten och också att ytterligare förbättra arbetsmiljön.

Alla arbetsgivare, de anställda och deras fackliga representanter måste också bidra till att vi får en kraftigt ökad produktivitet och det med färre anställda och därigenom skapa möjlighet till tillväxt och nya arbetstillfällen.

I Sverige har vi uppmärksammat och också åtgärdat den fysiska arbetsmiljön bättre än i något annat land. Mot denna bakgrund är det svårt att förstå att vi skall ha väsentligt fler *sjukdagar* per anställd i Sverige än jämförbara industriländer.

Det är på sin plats att betona att de flesta – kanske 85% av de anställda – har hög närvaro och är mycket sällan borta från arbetet. Endast en minoritet står för en mycket hög frånvaro, så hög att den innebär ett orimligt problem för industrin.

Sjukfrånvaron inom verkstadsindustrin, som för närvarande glädjande nog minskar, är ändå i genomsnitt 13–14%. Den är emellertid inte bara ett problem inom näringslivet. Väsentliga delar av den offentliga sektorn har betydligt högre sjukfrånvaro.

Kostnaden för detta är inte enbart relaterade till sjukvård. Industrin måste också "överanställa" för att klara frånvaroproblematiken. I en typisk verkstadsindustri överanställs 20–40% för att kompensera frånvaro, ledighet, utbildning och personalomsättning. Det säger sig självt att det kostar extra pengar att nå upp till svenskt kvalitetsrykte om arbetsledaren skall starta varje arbetsdag med att utbilda vikarier. Bara i Volvos Torslandafabrik uppgår den totala belastningen för överanställning, utbildning och kvalitetskostnader till 450 MSEK/år

Vi arbetar i Sverige — trots ganska likvärdiga avtalade arbetstider — årligen ca 200 timmar mindre än européen i genomsnitt och 500 timmar mindre är japanen.

Lösningen på problemet med frånvaro ligger enligt min mening delvis i ett aktivare ledarskap, som skapar engagemang och ändrade attityder.

Betydande "systemförändringar" är emellertid också nödvändiga. Det finns nu en ökad medvetenhet om att systemet kostar orimligt mycket pengar. Vi behöver en självrisk, dvs karensdagar.

Ett förbättrat regelsystem i kombination med fortsatt satsning på förbättrad arbetsmiljö kan aktivt bidra till reellt stärkt svensk folkhälsa men också till ökad trivsel och arbetsmotivation och framför allt förbättrad konkurrenskraft. Nästa års regler om arbetsgivaransvar för de första sjukdagarna är därför ett steg i rätt riktning.

Lönebildningsprocessen har självfallet också sin del i merkostnadsutvecklingen i Sverige. Processen bör decentraliseras till parter som båda direkt får ta ansvar för sitt agerande. Lönebildningen knyts därmed i högre grad än nu till företagets produktivitetsutveckling. Den svenska produktiviteten har inte varit så dålig under 80-talet. Vi har haft ungefär samma utveckling som Västtyskland. Medan tyskarna ökat lönerna knappt i takt med produktiviteten har vi ökat lönerna nästan 4 gånger mer än tillväxten motiverat.

Inget annat land bestraffar så hårt arbete genom en löneskatt som Sverige gör med arbetsgivaravgifter. En betydande sänkning av denna skulle återställa något av svensk industris förlorade konkurrenskraft.

Volvo har 22.000 anställda i Göteborg. Göteborgs kommun har 72.000. Kommunen har många med industrin relativt likvärdiga arbeten. Kommunerna betalar i många fall bättre än vi kan göra och detta för arbeten som aldrig riskerar gå förlorade genom internationell konkurrens.

Alla kräver också i Sverige samma löneutveckling oavsett om de bidrar med ökad produktivitet eller inte.

Idag förefaller den kollektiva egoismen vara den huvudsakliga drivkraften för många avtalsparter inom främst den konkurrenskyddade sektorn. Jag avundas verkligen inte de fackliga företrädarna inom exportindustrin, som vill ge sina medlemmar en rimlig löneutveckling men som hela tiden väl inser risken av för höga lönekrav.

Den konkurrensutsatta delen av svensk ekonomi *måste vara löneledande*, alldeles speciellt vad avser de områden där de många exportindustrijobben finns.

För ca 100 år sedan då industrisverige bildades fanns skarpa sociala gränser i samhället. Det var naturligt att arbetsmarknaden indelades i arbetare och tjänstemannakollektiv. Idag är alla anställda medarbetare. Det vore en skam att gå in i framtiden med en fortsatt klassuppdelning på arbetsmarknaden. Lönebildningsprocessen borde spegla detta faktum och också individuellt anknyta till tillfört mervärde.

Vi borde ha *ett avtal på varje företag för alla medarbetare*.

Omvärlden

Det är lätt att glömma att Sverige är ett extremt utrikeshandelsberoende land. Vår utrikeshandel räknat per invånare är

4 gånger större än USA:s, 3,5 gånger större än Japans och nästan en halv gång större än Västtysklands. Därför är exportindustrins utveckling en ödesfråga för Sverige. Vi om något land lever i en konkurrensutsatt värld.

Vårt närområde och våra viktigaste handelspartners utvecklas mycket positivt. Visionen från mitten av 80-talet om en bättre framtid för Europa håller på att förverkligas. Optimismen frodas ekonomiskt, politiskt och också kulturellt.

Jag är övertygad om att Sverige integreras in i EG-gemenskapen. Det kommer att ske fullt ut under mitten av 90-talet. Det mesta går nu fortare än man tror.

Det är också nödvändigt att inse att Sverige i ett avreglerat och integrerat Europa i längden inte kan föra en särskilt annorlunda politik än övriga Europa när det gäller:

- valutor, räntor
- sysselsättning eller
- skatter

Sverige inför 90-talet

Sveriges utgångsläge är inför 1990-talet i många avseenden gott. Vi har en bra infrastruktur i vid bemärkelse. Arbetskraften är välutbildad, vi har en god miljö, vi har fungerande kommunikationssystem, avancerade transportsystem och en lång industriell tradition med vana att arbeta i internationell miljö. Vi har nära mellan ledare och medarbetare.

Svenska företag kommer att internationaliseras ytterligare. Marknaden breddas under 90-talet. Världens största marknad på 500 miljoner människor, större än USA och Japan tillsammans, finns i vår omedelbara närhet, lättare tillgänglig än

någonsin tidigare. Europas konsumenter, inklusive de svenska, kommer under 90-talet att erbjudas en mer avreglerad marknad med ett större urval av produkter till lägre priser än tidigare.

Den europeiska industrin rustar nu för ökad konkurrenskraft som en följd av 1992-processen. Ökad konkurrens innebär minskad vinst per producerad enhet. För industrin är de nödvändiga motdragen en kombination av tillväxt, kostnadseffektivitet och produktutvecklingsförmåga. Strukturgrepp blir en naturlig del i den nu aktuella globaliseringsprocessen.

Sverige måste i denna omvärld speciellt satsa på kunskapsuppbyggnad. Sverige satsar mest inom OECD-området på forskning och utveckling. 60% av de totala kostnaderna bärs av industrin. Sverige har världens klart högsta kostnader för den högre utbildningen i förhållande till BNP.

Det är mot denna bakgrund ytterligt anmärkningsvärt att USA och Västtyskland utexaminerar dubbelt så många civilingenjörer per 1000 invånare som Sverige. I svensk industri har vi följaktligen bara drygt 10% högskole-utbildade medan USA exempelvis har betydligt över 20%.

Mycket av Sveriges framtid kommer att bestämmas i tysta forskningsrum. Vår förmåga att leda den tekniska utvecklingen, att ta betalt för våra produkter, bygger på att vi högt prioriterar den höga utbildningen. Hjärnkraften avgör Sveriges framtid.

Industrin har idag stor brist på kvalificerade tekniker. Det är bra att teknikerutbildningen i Sverige baseras på svenska grundvärden som kan leda till industriella fördelar för Sverige. Jag tänker på att utbildningen ger god medvetenhet om pro-

duksäkerhets-, miljö- livslängds- och tillförlitlighetsfrågor.

Men vi kan inte fortsätta med ett utbildningssystem som gett oss upp till 2,5 gånger fler akademiker i offentlig tjänst än i industrin. Då tvingas de svenska företagen flytta forskning och utbildningsverksamhet ut ur Sverige.

Vi har ett gemensamt ansvar mellan industri och förvaltning för att vår forskning resulterar i högteknologisk export. Industrin har så långt tagit sitt ansvar. Politikererna måste emellertid också ta sitt.

Avslutning

På Volvo går vi – som övrig svensk verkstadsindustri – igenom en lönsamhetsmässigt svår period för närvarande. Vi gör kraftansträngningar för att skärpa vår konkurrensförmåga under 90-talet till det yttersta. Vi har en stark övertygelse om att det kommer att gå bra. På samma sätt menar jag att AB Sverige måste inte bara tala om omstrukturering utan också handla på en rad områden:

- merkostnadsutvecklingen i Sverige – både för löner och kapital
- offentliga sektorn – storlek och effektivitet
- frånvaron – arbetskraftstillgången
- energifrågan, som jag av tidsskäl inte berört, och inte minst
- utbildningssystemet
- Europarelationen

Lyckas vi med dessa korrigeringar finns anledning till optimism. De Volvochefer jag tidigare talat om pekar också på att vi har lång industritradition, modernt industrikapital och också många nya intressanta produkter i pipeline. Vi är vana att sälja på främmande marknader. Vi har en god genomsnittlig utbildningsnivå i det

svenska samhället och svensken är van att tänka självständigt och konstruktivt. Vi har goda relationer med våra fackliga organisationer. Vi har en mycket bra arbetskraft i Sverige. Det är inte bara inom Volvo dessa förutsättningar gäller.

Sveriges utveckling är en ödesfråga för industrin, men industrins utveckling är i ännu högre grad en ödesfråga för Sverige. Ödet ligger gemensamt i våra händer. Vi skall från industrin göra vad på oss ankommer, men det krävs också ett politiskt ledarskap och ett politiskt mod utöver det vanliga. Det går att återskapa dynamiken på hemmaplan men det måste gå fort, annars riskerar Sverige att förtvina som industrination.

Det som händer i dessa dagar ger trots allt anledning till optimism. Nu finns möjligheter att genom kraftfulla beslut lägga grunden för ett 90-tal där industrialism, konkurrenskraft och tillväxt åter prioriteras.

Min vision av Sverige om några år är därför ett Sverige som åter växer.

- Ett Sverige där människors initiativkraft kommer till sin rätt och man belönar människan efter prestationer.
- Ett Sverige som präglas av öppenhet, positivt ledarskap med omtanke om människor och miljö
- Ett Sverige som gynnar entreprenöranda och förmår skapa ny företagsamhet
- Ett internationellt, investeringsbenäget Sverige som är en del av Europa på lika villkor
- Ett industrisverige som utmärker sig av industriell effektivitet som omhuldar kvalitet och precision
- Ett Sverige med fortsatt välståndssökning och hög livskvalitet